

Zygmunt Klimczuk

Aktualność dokumentu z roku 1994 "Etyczny i pastoralny wymiar przemian demograficznych"

Studia Elbląskie 13, 283-293

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

AKTUALNOŚĆ DOKUMENTU Z ROKU 1994 *ETYCZNY I PASTORALNY* *WYMIAR PRZEMIAN DEMOGRAFICZNYCH*¹

Słowa kluczowe: demografia, rodzina, cywilizacja życia, cywilizacja śmierci, polityka pro-rodzinna

Key words: demography, family, civilization of life, civilization of death, pro-family policy

Schlüsselworte: Demografie, Familie, Zivilisation des Lebens, Zivilisation des Todes, familienfreundliche Politik

Obraz „cywilizacji życia, kreślony przez Jana Pawła II, uwzględnia złożoność i bogactwo osoby ludzkiej, jej wymiar duchowy i cielesny. Traktuje więc człowieka w sposób integralny. Papież, [...] wskazuje na potrzebę budowania cywilizacji, która będzie miejscem pełnego wzrostu człowieka na bazie zasad i wartości moralnych, uwzględniając porządek ustalony przez Stwórcę i wpisany w serce każdego człowieka w postaci prawa naturalnego”². „Jan Paweł II nie wahał się nazwać współczesnej cywilizacji *cywilizacją śmierci*. W wyniku dokonujących się zmian doszło do znacznego zamieszania pojęć moralnych i załamania się moralnego obyczaju”³.

Populacja każdego państwa nie jest stabilna, ponieważ jest rzeczywistością podlegającą ciągłym przemianom. Zmienne kształtujące oblicze ludnościowe, m.in.: płodność, umieralność czy migracje są w nieustannym ruchu, powodując brak stabilności społeczeństwa. Badaniem stanu, struktury i rozwoju ludności w konkret-

* Ks. Zygmunt Klimczuk, dr teologii, ur. 1943. Prowadzi badania interdyscyplinarne w zakresie socjologii religii oraz teologii pastoralnej. Proboszcz parafii św. Katarzyny w Kętrzynie.

¹ P a p i e s k a R a d a d s. R o d z i n y, *Etyczny i pastoralny wymiar przemian demograficznych*, w: *W trosce o życie. Wybrane dokumenty Stolicy Apostolskiej*, Tarnów 1998, s. 458–490.

² M. L e ś n i a k, *Cywilizacja miłości*, w: *Encyklopedia nauczania społecznego Jana Pawła II*, A. Zwoliński (red.), Radom 2003, s. 79.

³ T. Ś l i p k o, *Słowo wstępne*, w: *W trosce o życie. Wybrane dokumenty Stolicy Apostolskiej*, Tarnów 1998, s. 17.

nych warunkach historycznych zajmuje się demografia⁴. Natomiast ukierunkowywaniem tych zmian w państwie zajmuje się polityka „ludnościowa”, populacyjna⁵.

Z powodów ideologicznych tradycyjna, heteroseksualna i monogamiczna rodzina jest atakowana ze wszystkich stron. Demografia jest także „polem nieustannej walki pomiędzy cywilizacją życia i śmierci...”⁶. Obecnie pojęcia „rodzina” używa się również dla określenia wszelkich wolnych związków, np.: homoseksualnych, lesbijskich, czy dziecka z jednym tylko rodzicem. Jesteśmy świadkami kampanii mającej na celu pomieszanie pojęć. Należy pamiętać, że istnieją wyraźne zależności pomiędzy demografią a sytuacją rodziny. Niejasność i dwuznaczność takich pojęć jak „rodzina” stają się „symptodem schorzenia kultury”⁷. Ekspersi mają obecnie trudności w zdefiniowaniu pojęcia „rodzina”, „które mogłoby być uznane w międzynarodowym prawie publicznym”⁸. Podobnie seksualność traktuje się jako rzeczywistość powierzchowną, banalną, której się doświadcza jako zabawę bez odpowiedzialności⁹.

„Ta banalizacja rodziny i życia, seksualności i prokreacji – twierdzi ks. kard. Alfonso López-Trujillo, przewodniczący Papieskiej Rady do Spraw Rodziny – oznacza pojmowanie seksu jako czegoś zewnętrznego względem osoby i założenie, iż rozmaite zachowania seksualne nie mają wpływu na człowieka. Tymczasem [...] seksualność nie jest czymś zewnętrznym, ale odnosi się do samego jądra osobowości. [...] Człowiek jest duchem wcielonym i ciałem uduchowionym, a zatem cały jest podmiotem. Jest żywym ciałem, wyrazem i nośnikiem wewnętrznego życia «ja». W tym sensie ciało jest ucieleśnieniem «ja», dzięki któremu może istnieć w czasie i przestrzeni”¹⁰.

Powyzsze fakty przyczynily się do opublikowania 25 marca 1994 roku przez Papieską Radę ds. Rodziny, pragnącej „dostarczyć materiał wspierający refleksję nad problematyką demograficzną”, dokumentu zatytułowanego: *Etyczny i pastoralny wymiar przemian demograficznych (Instrumentum laboris)*¹¹.

Warto przypomnieć, że omawiany dokument został opublikowany przez Papieską Radę ds. Rodziny 25 marca, w uroczystość Zwiastowania Pańskiego. Obecnie

⁴ *Demografia* – „nauka o zjawiskach ludnościowych występujących w określonych warunkach społeczno-ekonomicznych i terytorialnych – jest zaliczana do grupy dyscyplin społecznych”. K. K l u z o w a, *Demografia*, w: *Encyklopedia socjologii*, t. 1, Warszawa 1998, s. 115.

⁵ *Polityka populacyjna* – jest „fragmentem polityki społecznej [...] wyrażającym i urzeczywistniającym solidarną troskę wszystkich podmiotów życia zbiorowego o zabezpieczenie biologicznej egzystencji społeczeństwa”. J. K l y s, *Polityka populacyjna*, w: *Słownik małżeństwa i rodziny*, E. Ozorowski (red.), Warszawa – Łomianki 1999, s. 339.

⁶ R. B i e l e Ń, *Duszpasterstwo rodzin we współczesnej Polsce. Uwarunkowania – zadania – prognozy*, Lublin 2001, s. 91.

⁷ A. L ó p e z - T r u j i l l o, *Posługa na rzecz rodziny w Kościele współczesnym – Papieska Rada Rodziny*, tłum. A. Dżisiewska, w: *Rodzina na przełomie wieków. Międzynarodowe Sympozjum naukowe z okazji Jubileuszu 25-lecia Instytutu Studiów nad Rodziną Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego*, Warszawa – Łomianki, 13–14 maja 2000, Łomianki 2000, s. 256.

⁸ Tamże, s. 257.

⁹ Tamże.

¹⁰ Tamże, s. 258.

¹¹ P a p i e s k a R a d a ds. R o d z i n y, dz. cyt.

Kościół katolicki w Polsce oraz niektóre kraje świata obchodzą w tym dniu Dzień Świętości Życia, który został ustanowiony w odpowiedzi na propozycję Jana Pawła II zawartej w encyklice *Evangelium vitae* ogłoszonej dokładnie rok później – 25 marca 1995¹².

I. STRUKTURA DOKUMENTU

Tekst dokumentu – *Etyczny i pastoralny wymiar przemian demograficznych*, zawarty na 33 stronach w 89 punktach, składa się z wstępu, trzech części i zakończenia. Część pierwsza zatytułowana – *Obecna sytuacja demograficzna* – „bada zmiany ludnościowe”. Część druga – *Postawy wobec współczesnej sytuacji demograficznej* – „opisuje postawy wobec rzeczywistości demograficznej. Część trzecia – *Etyczne i pastoralne stanowisko Kościoła* – „wyjaśnia zasady etyczne, w świetle których Kościół fakty te analizuje”¹³.

Celem dokumentu „jest uświadomienie ludziom wartości, na jakich winno kształtować się w pełni ludzkie pojmowanie faktów demograficznych”¹⁴, czyli: 1) godność osoby ludzkiej; 2) jej transcendencja; 3) znaczenie rodziny jako podstawowej komórki społecznej; 4) solidarność między ludami i narodami; 5) powołanie ludzi do zbawienia¹⁵. Jako *instrumentum laboris*, dokument ten ma umożliwić „Konferencjom Episkopatów i organizacjom katolickim wnikliwą informację w tej dziedzinie, dzięki czemu można będzie wypracować kierunki działań duszpasterskich”¹⁶.

II. OBECNA SYTUACJA DEMOGRAFICZNA

W ciągu bieżącego stulecia liczba mieszkańców naszej planety nieustannie wzrastała. W połowie 1993 roku szacowano ją na 5 506 milionów”¹⁷. W roku 2000 liczba ludności wzrosła do 6 056,7 mln. Średni wariant prognozy ONZ przewiduje wzrost zaludnienia świata do 9 322,3 mln w roku 2050, czyli o 54%. Należy także dodać, że równocześnie w tym czasie w Europie ilość mieszkańców zmniejszy się

¹² „W tym kontekście proponuję, [...] aby corocznie w każdym kraju obchodzone Dzień Życia, [...]. Trzeba, aby dzień ten był przygotowany i obchodzony przy czynnym udziale wszystkich członków Kościoła lokalnego. Jego podstawowym celem jest budzenie w sumieniach, w rodzinach, w Kościele i w społeczeństwie świeckim wrażliwości na sens i wartość ludzkiego życia w każdym momencie i każdej kondycji: należy zwłaszcza ukazywać, jak wielkim złem jest przerywanie ciąży i eutanazja, nie należy jednak pomijać innych momentów i aspektów życia, które trzeba każdorazowo starannie rozważyć w kontekście zmieniającej się sytuacji historycznej”. J a n P a w e ł II, *Encyklika „Evangelium vitae”* (25.03.1985), w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, Znak, Kraków 1997, n. 85, s. 957.

¹³ P a p i e s k a R a d a ds. R o d z i n y, dz. cyt., n. 1.

¹⁴ Tamże, n. 3.

¹⁵ Tamże.

¹⁶ Tamże, n. 2.

¹⁷ Tamże, n. 4.

o 17% w stosunku do obecnej liczby, czyli stary kontynent cechować będzie depopulacja¹⁸.

Na podstawie podobnych prognoz ośrodki polityczne i propagandowe głosząc globalny kryzys demograficzny, straszą „bombą demograficzną” lub „eksplozją demograficzną”. Domagają się radykalnych środków i kontroli ludności poprzez antykoncepcję, sterylizację, czy aborcję¹⁹. Kościół odnosi się krytycznie do powyższej koncepcji. W omawianym dokumencie, czytamy: „Rozwój ludności należy interpretować w świetle czynników właściwie rozpoznanych i prawidłowo rozumianych”²⁰. Faktem jest, że nastąpiło „przedłużenie długości życia” jako skutek „poprawy sytuacji zdrowotnej i warunków bytowych, rozwoju produkcji żywnościowej oraz bardziej skutecznej polityki społecznej”²¹. Należy jednak odnotować zwolnienie tempa wzrostu ludności świata, tzw. „przemianę demograficzną”, czyli spadek śmiertelności i rozrodczości, wraz z poprawą warunków zdrowotnych i ekonomicznych. Ponadto przemiany demograficzne w poszczególnych krajach „dokonują się w sposób bardzo zróżnicowany”²². W krajach rozwijających się przyczyną głodu i trudności ekonomicznych jest nie tyle wzrost ludności, co brak właściwych struktur polityczno-społecznych i solidarności międzyludzkiej²³.

Dynamika spadku płodności, nazywana „drugą rewolucją demograficzną” posiada przyczyny typu moralnego i kulturowego. Jest skutkiem materializmu, indywidualizmu i sekularyzacji. Preferowanie pracy kobiet, jest przyczyną braku „równowagi struktur ludności według wieku”²⁴. Powyższe preferencje powodują skutek długofalowy, jakim jest drastyczny spadek urodzin, „zima demograficzna” i w rezultacie coraz większa liczba osób starszych uzależniona od osób czynnych zawodowo²⁵. Starzenie się ludności w konsekwencji może powodować zanik solidarności międzypokoleniowej oraz spory dotyczące eutanazji²⁶. „Każdą analizą demograficzną musi brać pod uwagę historię badanych ludów, odmienność faz demograficznych” oraz różnice „między poszczególnymi regionami”²⁷.

Trudności rozwoju nie wynikają jedynie z wzrostu liczby mieszkańców kraju. Źródłem trudności poszczególnych krajów, szczególnie Trzeciego Świata, należy szukać w braku solidarności oraz niewłaściwych stosunkach międzynarodowych, np.: bogactwa poszczególnych krajów są wykorzystywane przez koncerny międzynarodowe. Jan Paweł II nawiązując do problemu demograficznego, wyraźnie stwierdza w encyklice *Sollicitudo rei socialis* (30.12.1987), że w świetle pogłębionej analizy

¹⁸ Z. S t r z e l e c k i, *Demograficzne czynniki zmian w modelu rodziny w Polsce*, w: *Polska a Europa. Procesy demograficzne u progu XXI wieku*, A. Organiściak-Krzyszowska (red.), Olsztyn 2003, s. 31.

¹⁹ W. B o ł o z, *Promocja osoby w rodzinie*, Warszawa 1998, s. 112.

²⁰ P a p i e s k a R a d a d s. R o d z i n y, dz. cyt., n. 4.

²¹ Tamże.

²² Tamże, n. 5.

²³ W. B o ł o z, dz. cyt., s. 112.

²⁴ P a p i e s k a R a d a d s. R o d z i n y, dz. cyt., n. 8-9.

²⁵ Tamże, n. 9.

²⁶ Tamże, n. 10.

²⁷ Tamże, n. 17.

nie ma wystarczających przesłanek, aby twierdzić, że ograniczenie przyrostu ludności jest warunkiem koniecznym rozwoju społeczno-ekonomicznego. Międzynarodowe kampanie przeciwko przyrostowi naturalnemu prowadzone są często wbrew tożsamości kulturowej, i religijnej narodów ubogich, wykazują brak poszanowania dla woli ludzkiej i noszą niekiedy znamię przymusowego eugenizmu²⁸. Wśród przyczyn wewnętrznych poszczególnych krajów można wymienić następujące trudności rozwoju:

- złe zarządzanie w sferze politycznej oraz ekonomicznej, często w połączeniu z korupcją powodujące niski poziom życia i deficyt żywności prowadzący do głodu;
- rozbudowane budżety wojskowe i równocześnie niskie nakłady na oświatę;
- wojny i konflikty bratobójcze;
- niesprawiedliwy podział dochodów i koncentracja środków produkcji na korzyść kasty uprzywilejowanej;
- dyskryminacja ubogich;
- odpływ kapitału spowodowany ciężarem długu zewnętrznego;
- obciążenie negatywnymi praktykami kulturowymi;
- nierówny dostęp do własności;
- biurokracja blokująca innowacje i inicjatywy²⁹.

Zasoby żywności i surowców nie są z góry określone, ani niezmiennie, ponieważ w ciągu wieków „wzrosły i uległy zróżnicowaniu przez: uprawienie nowych kultur roślinnych, wykorzystanie nowych technik, zdolności wykorzystania surowców uprzednio nie używanych, czy postęp w dziedzinie rolnictwa i hodowli. Ponadto wzrasta wykorzystanie energii słonecznej, zasobów podmorskich, a także realizowany jest postęp inżynierii genetycznej”³⁰. Paradoksem jest fakt, że w USA i Wspólnocie Europejskiej mówi się obecnie o kryzysie nadprodukcji³¹.

Nieprawdziwe jest również twierdzenie, że liczba mieszkańców jest „przyczyną rosnącego skażenia i degradacji środowiska”. Istnieje fakt zanieczyszczenia środowiska, ale nie wykazano „bezpośredniego związku przyczynowo-skutkowego między wzrostem ludności a zanieczyszczenie środowiska”³².

III. POSTAWY WOBEC SYTUACJI DEMOGRAFICZNEJ

Lansowany jest pogląd o konieczności kontroli urodzeń, jako warunek „trwałego rozwoju” krajów biednych. Organizacje międzynarodowe i niektóre kraje bogate chcą pomagać gospodarczo krajom ubogim, ale pod warunkiem realizacji programu

²⁸ Jan Paweł II, *Encyklika Sollicitudo rei socialis* (30.12.1987), w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, Kraków 1997, n. 25, s. 463–464. Eugenika, pojęcie to wywodzi się z greckiego *eu* – dobro oraz *gens* – wytwarzać; „oznacza ona manipulację procesami selekcji owulacyjnej w celu udoskonalenia selekcji puli genetycznej lub populacji”. *Eugenika*, w: *Słownik socjologii i nauk społecznych*, G. Marshall (red.), Warszawa 2004, s. 86.

²⁹ P a p i e s k a R a d a ds. R o d z i n y, dz. cyt., n. 18.

³⁰ Tamże, n. 19.

³¹ Tamże, n. 20.

³² Tamże, n. 21–23.

„systematycznej kontroli urodzin”. W rezultacie nie docenia się „skutków spadku rozrodczości” oraz „wypaczeń demograficznych obserwowanych w krajach uprzemysłowionych”³³.

Organizacje zalecające działania antynatalistyczne, działają w połączeniu z koncernami, które produkują substancje i urządzenia antykoncepcyjne, propagują sterylizację oraz aborcję³⁴. Kampanie te kierowane są pod postacią programów wychowania seksualnego również do młodzieży. Powyższe działania rodzą problemy etyczne, istotne „w tym, co dotyczy ludzkiego życia, jak i praw osoby i rodziny”³⁵.

Prof. Józefina Hrynkiewicz, specjalistka w zakresie polityki społecznej i demograficznej z Uniwersytetu Warszawskiego omawiając problemy demograficzne w Polsce, wskazuje na ich przyczyny:

1) duże przyzwolenie społeczne na zmniejszanie się odpowiedzialności za życie, rodzinę, współmałżonka, dziecko, jako główny powód zmian;

2) postępujący atak na rodzinę – ukazywanie jej jako źródła opresji, przemocy, przy jednoczesnym afirmowaniu wolności osobistej, hedonizmu i braku odpowiedzialności;

3) nieograniczone promowanie tzw. związków partnerskich w różnych konfiguracjach³⁶. „Państwo odsunęło od siebie odpowiedzialność za zaspokajanie często podstawowych potrzeb obywatelskich, takich jak funkcje ochrony zdrowia, edukacji, mieszkalnictwa, kultury czy nawet bezpieczeństwa. Funkcje te przekazano samorządom. Problem polega jednak nie na tym, że takie przekazanie nastąpiło, tylko że stało się to bez zapewnienia środków finansowych”³⁷.

Antykoncepcja hormonalna rodzi problemy etyczne, ponieważ uniemożliwia poczęcie lub powoduje aborcję zapłodnionego jaja³⁸. Sterylizacja stanowi rozmyślane zniszczenie funkcji rozrodczej, w wymiarze moralnym jest sprzeczna z prawami człowieka i poszanowaniem osoby³⁹. Problem aborcji jest bardziej złożony. Pomimo że w roku 1984 na Międzynarodowej Konferencji Ludnościowej w Meksyku w *Zaleceniu* n. 18 zaakceptowanym przez wszystkie państwa biorące udział w tej konferencji, odrzucono aborcję jako metodę kontroli demograficznej, organizacje międzynarodowe proponują „aborcję jako jedną z metod planowania rodziny”⁴⁰. Poza „metodami chirurgicznymi, rozwinięte zostały metody chemiczne wywołujące poronienie”⁴¹. W celu kontroli ludnościowej, w niektórych krajach praktykowane jest dzieciobójstwo, np.: w Chinach ofiarami najczęściej są dziewczynki⁴².

³³ P a p i e s k a R a d a ds. R o d z i n y, n. 24.

³⁴ Tamże, n. 27.

³⁵ Tamże, n. 28.

³⁶ *Państwo odwróciło się od rodziny. Z prof. Józefiną Hrynkiewicz, specjalistką w zakresie polityki społecznej i demograficznej z Uniwersytetu Warszawskiego, rozmawia Łukasz Kobeszko*, „Nasz Głos” 2010, nr 10, s. 4.

³⁷ Tamże, s. 3.

³⁸ P a p i e s k a R a d a ds. R o d z i n y, dz. cyt., n. 30.

³⁹ Tamże, n. 31.

⁴⁰ Tamże, n. 32–34.

⁴¹ Tamże, n. 36.

⁴² Tamże, n. 37.

IV. STANOWISKO KOŚCIOŁA

Stanowisko Kościoła „nie może być podyktowane zwykłymi względami ilościowymi”, ale musi być dokonane całościowo z uwzględnieniem „prawdy o człowieku oraz określonej koncepcji osoby ludzkiej i społeczeństwa”⁴³. Kontrola urodzin posługująca się działaniami, które zmierzają do ograniczania ilościowego ludności, zorganizowana bezpośrednio lub pośrednio „jest sprzeczna z autentycznym rozwojem człowieka”⁴⁴.

O niewłaściwie rozwiązywanych problemach demograficznych i żywnościowych, pod wpływem materialistycznej koncepcji człowieka, pisał papież Jan XXIII w encyklice *Mater et Magistra* (15.05.1961): „Problemy te nie mogą być rozwiązywane poprzez zwrócenie się do środków niegodnych człowieka, wypływających z wyraźnie materialistycznej koncepcji człowieka i życia”⁴⁵.

Podobnie Ojcowie Soboru Watykańskiego II w Konstytucji duszpasterskiej *Gaudium et spes* (07.12.1965) jako obrońcy prawa i obowiązku odpowiedzialnego rodzicielstwa, „potwierdzili prawa rodziny i odrzucili rozwiązania haniebne, z aborcją i dzieciobójstwem włącznie”⁴⁶.

Papież Paweł VI, dnia 4 października 1965 roku w historycznym przemówieniu do Zgromadzenia Narodów Zjednoczonych mówił: „Waszym zadaniem jest czynić tak, by chleb był wystarczająco obfity na stole ludzkości, nie zaś sprzyjać (wspierać) sztucznej kontroli urodzeń – byłaby ona nieracjonalna – w celu zmniejszania liczby współbiedniaków na ucztach życia”⁴⁷. Odnosząc się do rzeczywistości demograficznych, w encyklice *Populorum progressio* (26.03.1967), papież pisał: „Skoro bowiem niezaprzeczone prawo do małżeństwa zostało odjęte, nie ma już mowy o godności ludzkiej. Wreszcie, jest rzeczą rodziców z pełnym rozeznaniem ustalać liczbę dzieci...”⁴⁸. Rok później w encyklice *Humanae vitae* (25.07.1968) papież Paweł VI wyjaśniał następująco odpowiedzialne rodzicielstwo: „miłość małżonków domaga się od nich, aby poznali należycie swoje zadanie w dziedzinie odpowiedzialnego rodzicielstwa”⁴⁹. Odpowiedzialne rodzicielstwo stanowią następujące warunki: odrzucenie sztucznych metod kontroli poczęć; poszanowanie procesów biologicznych i właściwych im funkcji; rozum i wola kierujące popędami i namiętnościami; rozeznanie warunków psychologicznych, społecznych, fizycznych i ekonomicznych przez małżonków⁵⁰. W encyklice tej, papież apeluje również do władz: „Nie pozwólcie, stanowczo, żeby w życie rodziny, tej podstawowej komórki społeczeństwa, wprowadzono ustawowo praktyki sprzeczne z prawem naturalnym i boskim!”⁵¹. W liście apostołskim *Octogesima adveniens* (14.05.1971) Paweł VI

⁴³ Tamże, n. 38.

⁴⁴ Tamże, n. 40.

⁴⁵ Tamże, n. 41.

⁴⁶ Tamże, n. 42.

⁴⁷ Tamże, n. 44.

⁴⁸ Tamże, n. 45.

⁴⁹ Tamże, n. 46.

⁵⁰ Tamże.

⁵¹ Tamże, n. 47.

rozważając zjawisko urbanizacji, pisze w kwestii rozwoju demograficznego: „w tej dziedzinie istnieje pewnego rodzaju fatalizm, ogarniający nawet osoby dzierżące władzę. Taka postawa prowadzi nieraz do rozwiązań maltuzjańskich, pochwalanych przez intensywną propagandę na rzecz środków antykoncepcyjnych i przerywania ciąży. [...] rodzina bez której żadne społeczeństwo istnieć nie może, ma prawo do korzystania ze środków, które by jej zapewniły warunki zdrowego rozwoju”⁵². Gdy w latach sześćdziesiątych narody bogate twierdziły, że „kontrola liczby ludności jest nieodzownym instrumentem rozwoju”, papież 9 listopada 1974 roku zwrócił się do uczestników Światowej Konferencji Organizacji do Spraw Wyżywienia i Rolnictwa (FAO) potępiając „nierozsądne i jednostronne działanie przeciwko przyrostowi demograficznemu”⁵³.

Na zakończenie *Synodu Rodziny* (24.10.1980), w *Orędziu do rodzin chrześcijańskich*, Ojcowie synodalni wyrażają zdecydowany sprzeciw wywieraniu nacisków na rodziny przez rządy i organizacje międzynarodowe oraz przymuszaniu „do używania środków niemoralnych jak antykoncepcja, czy gorzej, sterylizacja, aborcja i eutanazja, dla rozwiązywania problemów demograficznych, ekonomicznych i społecznych. Dlatego Synod z naciskiem zaleca opracowanie *Karty Praw Rodziny* gwarantującej jej prawo w całym świecie”⁵⁴.

Jan Paweł II również konsekwentnie podejmował powyższe problemy. W wydanej adhortacji apostołskiej *Familiaris consortio* (22.10.1981) papież analizował „narodziny mentalności zeświecczonej, przeciwnej życiu...”⁵⁵. W przemówieniu do Sekretarza Międzynarodowej Konferencji Ludnościowej w Meksyku (07.06.1984) Jan Paweł II ponownie wziął w obronę „prawa jednostki, rodziny, kobiet i młodzieży”⁵⁶. Papież bardzo krytycznie wypowiadał się o działalności współczesnej ludzkości w kwestii demograficznej. W encyklice *Centesimus annus* (01.05.1991) pisze: „Wydaje się, że ludzka inteligencja w tej dziedzinie jest nastawiona bardziej na ograniczanie czy unicestwianie źródeł życia, aż po uciekanie się do, tak niestety rozpowszechnionego w świecie, pozbawiania życia dzieci nienarodzonych, aniżeli na obronę życia i otwieranie przed nim możliwości”⁵⁷. Należy przyznać, że Jan Paweł II był zdecydowanym i bezkompromisowym obrońcą życia. Funkcja prokreacyjna rodziny była dla niego fundamentem ludzkiej cywilizacji i kultury.

Kościół zwraca uwagę na nową formę ubóstwa – negatywne postawy wobec życia i rodziny, które stanowią ubóstwo moralne. „Zagrożone jest przekazywanie wspólnego dziedzictwa ludzkości, składającego się z wartości moralnych i religijnych, dóbr kultury, sztuki, nauki i techniki”⁵⁸.

Wypowiadając się na temat zmian demograficznych, Kościół preferuje trzy zasady etyczne: 1) Zasada pomocniczości – państwo ma chronić rodzinę i wolność małżeństwa oraz wspierać szacunek dla kobiety. Autorytarna polityka demograficz-

⁵² P a p i e s k a R a d a ds. R o d z i n y, n. 48.

⁵³ Tamże, n. 49.

⁵⁴ Tamże, n. 50.

⁵⁵ Tamże, n. 51.

⁵⁶ Tamże, n.52.

⁵⁷ Tamże, n. 55.

⁵⁸ Tamże, n. 64.

na nie jest do zaakceptowania. Ta sama zasada odnosi się do instytucji międzynarodowych⁵⁹. 2) Świątość życia ludzkiego i odpowiedzialność małżeństwa za przekazywanie życia. Postawą godności małżeństwa jest odpowiedzialność i poszanowanie prawa do życia dziecka nienarodzonego⁶⁰. 3) Niezbywalne prawo do rodzicielstwa – „rządy nie mają żadnego prawa decydować w zastępstwie małżonków o liczbie dzieci jakie mogą lub powinny one posiadać”⁶¹.

Analizowany dokument watykański zwraca uwagę na potrzebę szybkiego przeciwdziałania następującym tendencjom, które obserwujemy także w Polsce:

- 1) próby ideologizowania kryzysu demograficznego w celu wywierania presji na rządy i organizacje międzynarodowe;
- 2) rozpowszechnianie nowych praw kobiet, wymierzonych w macierzyństwo;
- 3) przesadne ideologizowanie ekologii dla usprawiedliwienia przymusowej kontroli urodzeń;
- 4) rozpowszechnianie środków poronnych, szczególnie w krajach ubogich;
- 5) propagowanie sterylizacji;
- 6) rozpowszechnianie środków antykoncepcyjnych;
- 7) pogwałcanie niezbywalnych praw osób i rodzin;
- 8) nadużywanie władzy intelektualnej, moralnej i politycznej;
- 9) działania niegodziwe skierowane przeciwko życiu, jak: alkohol, narkotyki, pornografia, przemoc itp.⁶².

Polityka rodzinna powinna obejmować także walkę z imperializmem antykoncepcyjnym, który potępiła w 1974 roku Stolica Apostolska podczas Międzynarodowej Konferencji Ludnościowej w Bukareszcie. Imperializm ten narusza „tradycje religijne i kulturowe życia rodzinnego, zadaje gwałt wolności osób i małżeństw, a poprzez nie krzywdzi rodziny i narody”⁶³.

Niekorzystnie na sytuację demograficzną wpływają również czynniki obiektywne: prawno-polityczne i ekonomiczne, dotyczące polityki prorodzinnej, sprawiedliwości wobec kobiet, czy praw rodziny⁶⁴. Konieczne wydaje się animowanie rzetelnej debaty nad terażniejszością i przyszłością demograficzną.

Podczas XXVII Sejmiku Rodzinnego w Koszalinie, który odbył się 5–6 listopada 2010 roku, m.in. stwierdzono: „Za 40 lat najludniejszym krajem Unii będzie Wielka Brytania. Polska ma liczyć 31.8 mln mieszkańców, obecnie liczy 38 mln. Jak tak dalej pójdzie, to wyginie jak dinozaury. Sytuacja jest charakterystyczna we wszystkich państwach na wschodzie Europy. Najtrudniejsza na Ukrainie, w Bułgarii i w Polsce”⁶⁵.

⁵⁹ Tamże, n. 69–70.

⁶⁰ Tamże, n. 73.

⁶¹ Tamże, n. 75.

⁶² R. B i e l e ń, dz. cyt., s. 293–294; *Papieska Rada ds. Rodziny*, dz. cyt., n. 79, s. 486.

⁶³ Tamże, n. 82, s. 487.

⁶⁴ Tamże, n. 83–88, s. 487–490.

⁶⁵ J. S t r ó z y ń s k i, *Rodzina niesie życie*, „Nasz Głos” 2010, nr 10, s. 7.

V. PODSUMOWANIE

W ostatnich dziesięcioleciach XX wieku podstawowe prawo do życia jest systematycznie gwałcone. Ideologie uprawiające cywilizację śmierci, poszukują ciągle nowych sposobów niszczenia funkcji prokreacyjnej, redefiniując rodzinę i sugerując jej antykoncepcję i aborcję. Poczęte życie traktuje się jak wroga, przyjmując, że kariera i sukces zawodowy są najważniejszymi wartościami w życiu człowieka⁶⁶.

Miłość małżeńska z natury swej skierowana jest na prokreację i wychowanie potomstwa⁶⁷. Rozwój nauk antropologicznych oraz badania w zakresie psychologii prenatalnej, mogą przyczyniać się do formowania świadomości i kształtowania postaw chroniących życie człowieka. Człowiek jest nadal zdolny odkrywać dobro, jakim jest rodzina oparta na małżeństwie.

II Polski Synod Plenarny (1991–1999) w trosce o rodzinę, skierował do społeczeństwa i władz cywilnych postulaty, w których „wzywa odpowiedzialnych za kulturę i środki społecznego przekazu do kreowania pozytywnego obrazu rodziny oraz przeciwdstawiania się demoralizacji i propagandzie antyrodzinnej”⁶⁸. Wymieniono konkretnie postulaty, które powinny być realizowane w naszym kraju: 1) pierwszorzędną rolę rodziny w polityce społecznej państwa (n. 58); 2) troska państwa o godziwe warunki rodziny (n. 59); 3) ochrona życia poczętego (n. 60); 4) szacunek wobec naturalnego prawa rodziców do wychowywania dzieci (n. 61); 5) znaczenie zajęć szkolnych przygotowujących do życia w rodzinie (n. 62); 6) pomoc dla małżeństw przeżywających kryzys (n. 63); 7) organizacja spędzania wolnego czasu młodzieży (n. 64); 8) współpraca parafii i władz samorządowych (n. 65)⁶⁹.

„Rodzina nie funkcjonuje w odosobnieniu, lecz zawsze należy do jakiegoś środowiska, a raczej do całego kręgu środowisk, z których najszerszym jest państwo. Ma ono do dyspozycji określone instrumenty, którymi może na rodzinę oddziaływać – przede wszystkim prawodawstwo i finanse. Te narzędzia mogą być używane dwojako – z korzyścią dla rodziny albo przeciwko niej. Łącznie stanowią one to, co nazywa się polityką rodzinną państwa. Z tego wniosek, że taka polityka może mieć charakter pro- bądź antyrodzinny”⁷⁰. Kluczem do sukcesu cywilizacyjnego Polski może być opanowanie i odwrócenie niepożądanych trendów populacyjnych.

⁶⁶ A. Tomkiewicz, *Struktura i funkcje małżeństwa i rodziny – zagrożenia i nadzieje*, RT 51:2004, z. 10, s. 65–66.

⁶⁷ KKK, wyd. 2, Poznań 2002, nr 2201, s. 512.

⁶⁸ *Powołanie do życia w małżeństwie i rodzinie*, w: *II Polski Synod Plenarny (1991–1999)*, Poznań 2001, n. 58–65, s. 46–47.

⁶⁹ Tamże.

⁷⁰ P. Borkowski, *Żdamy reprivatyzacji człowieka*, „Nasz Głos” 2010, nr 10, s. 8.

RELEVANCE OF THE 1994 DOCUMENT: "ETHICAL AND PASTORAL DIMENSIONS OF DEMOGRAPHIC CHANGES"

SUMMARY

The author of the article examines some of the issues concerning the ethical and pastoral challenges arising from demographic changes. In face of these changes the Church adopts, through the Pontifical Council for the Family, a clear and considered stance. Demographic problems have at their roots the whole issue of ethics, and as such have a serious impact on the wide array of social and political matters, like education, job markets, economy and culture. Falling birth rates are of concern in almost every European country and society. The biggest threat is that of fertility rates falling below replacement level. Hence the urgency of putting in place effective pro-family policies. Since demographics is inextricably linked to ethics, it is only natural that the Church perceives it as her field of pastoral engagement. The Church not only postulates the need for a dialogue encompassing all strata of society, but she brings to that dialogue very concrete proposals concerning pro-family activities, like fostering development of the families, advocating the right of parents to bring up their children, or aiding families in material needs. Joint efforts of the Church and other competent institutions, especially those which are in a position to exercise effective influence on cultural changes and economic situation of families, may bring about defeat of today's threats.

AKTUALITÄT DER URKUNDE VON 1994, „ETHISCHE UND PASTORALE DIMENSION VON DEMOGRAFISCHEN WANDLUNGEN“

ZUSAMMENFASSUNG

Der Autor bespricht ethische und pastorale Probleme; verbunden mit der Herausforderung demografischer Wandlungen, denen gegenüber die Kirche durch den Päpstlichen Rat für Familie eine klare und überdachte Haltung einnimmt. Die demografische Problematik und das sich daraus an den Wurzeln ergebende Problem haben ethische Dimensionen, und in der Konsequenz betrifft es die Bildung, den Arbeitsmarkt, also hat es ein wirtschaftlich-ökonomisches sowie kulturelles Ausmaß. Der negative demografische Zuwachs betrifft fast alle Länder und europäische Gesellschaften. Die größte und deutlichste demografische Erscheinung ist der bedrohte natürliche Austausch von Generationen. Es besteht ein dringendes Bedürfnis erfolgreicher familienfreundlicher Politik. Weil das demografische Problem ethisch dimensioniert ist, sieht die Kirche diesen Arbeitsbereich als seelsorgerische Aufgabe. Mit diesem Ziel stellt sie sich dem gesellschaftlichen Dialog, beim konkreten Handeln in Sachen Familienschutz, verschiedenartiger Hilfe zu ihrer Entwicklung, der Verteidigung des Elternrechts auf Kindererziehung sowie der Hilfe in Krisensituationen. Gemeinsame Arbeitsanstrengung der Kirche sowie anderer Institutionen, die die Kulturwandlungen und die Wirtschaftslage der Familien beeinflussen können, können auch entstandene Bedrohungen überwinden.